

SZÁNTÓ JUDIT

A láthatatlan hős

■ CSEHOV: IVANOV ■

A műsorfüzet tanúsága szerint ez a szolnoki Szigligeti Színház tizedik Csehov-előadása, Telihay Péternek pedig az ötödik (Szolnokon az első) Csehov-rendezése; a produkció tehát két halmaz közös része, szaknyelven szólva metszete.

Mint ilyen, sajnálatos módon nem kiemelkedő; átlagos mai magyar színházi este, amelynek egyetlen kiemelkedő hozadéka maga a darab: a Csehov második színműveként 1887-ben keletkezett Ivanov, amelynek miliójében, mellékfiguráiban még erősen érezhető Gogol és Osztrovszkij hatása, de fő vonulata és elsősorban főhősének rajza már hamisítatlanul csehovi. Vagyis világdráma, amelyet lehet rendezőileg aktualizálni, rendkívül markáns korfüggő elemeit tompítani, akkor is ugyanarról fog szólni: ember és társadalmi környezete örök, gyógyíthatatlan konfliktusáról, az ifjúkori álmok szétfoslásáról, a milió hatalmáról, az emberek közti kommunikáció képtelenségéről.

Semmi kétség: erről szól Telihay rendezése is; a rendező Csehov iránti nemesszűréséből és eddigi munkáiból úgy szólván szakmai minimumként következik, hogy Csehov-értelmezése pontos, világos és meggyőző; a közönség fogékonyabb része hiánytalanul megértheti a dráma tétjét és világképét, mint ahogy az általam látott estén (nem premieren) a reagálásai is kifogástalanok voltak. Telihay a komplex, összetett dráma minden rétegét elemzi és megszólaltatja; így kellő színpadi súllyal süvölt és csattan az a motívum is, amelynek a későbbi Csehov-drámákban nincs folytatása, itt azonban kiemelt fontossággal jelenik meg: az orosz társadalom – arisztokrácia, értelmiség, polgárság – zsi-

geri, bár egyelőre csak úgynevezett „békebeli” antiszemitizmusa. Telihaynak tehát átfogó látomása van a műről, amelyet esztétikusan és drámaian helyez el Menczel Róbert széles ölelésű, sajátos és hiteles légkört árasztó színpadképében. Ez a színpad melleleg kidomborítja és egyben ironizálja, hogy Ivanov személyében egyfajta értelmiséggel van dolgunk: az előszínpadon, egy kivájt teknőféleben könyvek rendetlen összevisszaságát látni, az íróasztalon halomban állnak az irományok (nem lehetetlen, hogy bokros szabididejében Ivanov írogat is), a zsinórpadlásról pedig könyvek lógnak be a színpadtérbe – könyvek, amelyek azonban vilanykapcsolóként fungálnak, s ame-

lyekből a duhaj vendégek ki-kitépnék egy-egy oldalt. (Kevesebb jót mondhatok Tresz Zsuzsáról, aki különösen a nőknek tervezett előnytelen és jellemzőerőben is szűkölködő jelmezeket.)

Telihay azonban – és ez is szinte természetes – a gondos feladatmegoldáson túl is rajta akarja hagyni kézjegyet a dráma szövetén (és itt nem az olyan kétes ízléssel epatírozó dramaturgiai – vagy dramaturgi – betoldásokra gondolok, mint a „Happy Birthday” eléneklése, avagy a businessre vagy a mozifilmekre való utalás). A darabon végigvonul az a rendezői fogás, hogy Ivanov némán és a többi szereplő számára láthatatlanul számos, amúgy nélküle lezajló jelenetet is végigasszisztál, egy ízben

Egri Márta (Zinaida Szavisna), Kaszás Mihály (Sabelszkij) és Melkvi Bea (Babakina)

pedig partnernője látja ugyan a hőst, de a történetesen éppen őt kereső vendég szemzőgéből „Tarnkappe” van rajta. A fogás célja sejtésem szerint kettős: részint még hangsúlyosabbá teszi Ivanov szerepét a dráma hierarchiájában (bár úgy gondolom, hogy erről Csehov kielégítően gondoskodott), részint megtámogatja a darab végi öngyilkosság gesztusát: Ivanov előtt panoramikusan kitárul egész környezete, megtudja, miként vélekednek róla saját társágán belül, s ezzel együtt azt is, hogy kik közé süllyedt. Véleményem ezúttal is hasonló: mindezekkel Ivanov hallgatóság nélkül is tisztában van. Ám lehet, hogy a megoldás autonóm értékére fogékonyabb lennék, ha Seress Zoltán (Ivanov) okkult jelenléte nem merülne ki a suta, funkciótlan, sőt kissé nevetséges ödöngésben.

Ugyancsak „koncepció”-gyanús a befejezés is: Lvov végső tetemrehívásának jelenete – amely különben érdekesen: a poronddá átlényegülő könyvesteknőn belül s a két férfi köré gyűlő bábész, szenzációéhes vendégsereg karéjában megy végbe – hirtelen félbeszakad, s a szereplők és a színpad közé vetítívászon ereszkedik, melyen egy-egy másodpercre felvillannak a korábbi, vészterhes konfrontációk legbeszédesebb mozzanatai, megtoldva Anna Petrovna szemrehányó képmásával – s a montázs végén eldördül a revolver. Itt sem hiszem azonban, hogy Ivanovnak az öngyilkossághoz szüksége volna ilyen rekaptulációra, hiszen a felvillantott eseményeket egyszer már átélte, és a cselekmény szerves kibontakozása során jutott el odáig, ahová eljutott – a befejezés elkerülhetetlenségének az addigi folyamatokból kell következnie.

Az előadás átlagossága azonban nem ezekből a felemás rendezői kézjegyekből adódik, hanem elsősorban és mindenekelőtt a gyenge színészi munkából, amely aztán valóban a mai honi átlag szomoró specifikuma: társulataink túlnyomó többségében legföljebb a két-három-négy főszerepet lehet viszonylag jó színvonalon kiosztani. No persze a közepes vagy annál is satnyább tehetségekből a maximumot kihozni ugyancsak rendezői érdem, de a közhelyre feleljen közhely: a kősziklából vizet csak a csodatévő tudott fakasztani. Telihay a társulat zömét éppen csak hogy korrekt vagy annál is gyatrább alakításokra ihlette; de a színészek sem igyekeztek kitenni magukért, és nem követték a rendező kalandokra hívó szavát.

Az *Ivanov* sikeréhez mindenekelőtt egy Ivanov kell, és Seress Zoltán – Telihay korábbi Tuzenbachja és Platonovja – ezúttal nem remekel. Először is hiányzik játékból az a feszültség, amely egy nem is oly rég még nagyra termettnek látszó, modern, intellektuális, előítélet-mentes gondolkodó fő és a harmincöt évesen már te-

Csaba István felvételei

Seress Zoltán a címszerepben

hetetlenné, gyávává, jövőtlenné aggott parazita ellentmondásából adódik. A Seress-féle Ivanovnak nincs szellemi profilja, s így nem is hordozhatja azt a tragikumot, amely lezülése tudatos megéléséből fakadhatna. Egyszerűen jelentéktelen ahhoz, hogy saját drámájának főszereplője legyen.

A többiekről – üres manírjaikról, hamis pózaikról vagy egyszerűen csak agresszív vagy decensebb szürkeségükről – nem szívesen szólnék, inkább csak egy szereposztási problémát említenék meg: azzal, hogy a rendező Sabelszkij gróf, a vastagbőrű és olykor szentimentális öreg ingyenélő alakját Kaszás Mihály személyében fiatal, pontosabban minden ízében fiatalos színészre bízta, a dráma gyönyörű polifóniájából egy fontos akkordot semlegesített.

Hogy a jót a legvégére tartogassam, kiemelnék másfél teljesítményt. Mintaszerűen komplex, hiteles játékaival az élre kívánczik Mertz Tibor Lebegyevje: a színész az életkörülményeibe belebutult, jóra való, de férjként, apaként, barátként is impotens földbirtokosnak még a csendes tragikumát is képes érzékeltetni. Játékának

első, a Lebegyev-estélyen nyújtott epizódjában Egri Márta is jelesül oldja meg negéd, kicsinyesség és veszélyesség egybecsengetését; kár, hogy esküvői megjelenéséhez a harsány picogáson kívül már nem sikerült új szintet találni.

Végezetül Telihay Péternek új s még újabb vállalkozásaihoz őszintén kívánok jobb művészi kondícióban lévő társakat és/vagy energikusabb és több energiát sugárzó rendezői jelenléteket.

CSEHOV: IVANOV (Szigligeti Színház, Szolnok)

FORDÍTOTTA: Spiró György. **DÍSZLETTERVEZŐ:** Menczel Róbert m. v. **JELMEZ:** Tresz Zsuzsa m. v. **DRAMATURG:** Faragó Zsuzsa m. v. **A RENDEZŐ MUNKATÁRSA:** Ignácz Éva. **RENDEZŐ:** Telihay Péter m. v.

SZEREPLŐK: Seress Zoltán, Sztárek Andrea, Kaszás Mihály, Mertz Tibor, Egri Márta, Verebes Linda, Mihályfi Balázs, Melkvi Bea, Gazdag Tibor, Molnár László, Császár Gyöngyi, Zelei Gábor, Petridisz Hrisztosz, Horváth Gábor, Tárnai Attila, valamint Bachmann Márta, Torda Zoltán.